

DEN FLYKTIGA MÄNNISKAN

Sanningen står inte högt i kurs hos den moderna visheten, som följer den förhärskande agnosticisken och nöjer sig med tillfälliga och relativa sanningar. Däremot har autenciteten fått höjd rank. Om vi inte kan bygga på klippan kan vi i alla fall vara vara uppriktiga med vad vi känner. Eftersom sanningen är oviss firar vi stundens autencitet, vi plockar livets rosor. Tiderna förändras och vi med dem, så vi växlar med de skiftande årstiderna. För att livsglädjen och tillfredsställelsen med att bygga upp någonting skall vara längre än en ros behövs det dock en fastare grund än så! Är det inte när man hör en appell och sedan uppfyller sin kallelse som man börjar existera och tillvaron får en mening och fylls av glädje?

Jakten på emotioner

Låt oss börja med att skingra våra illusioner. Vårt ostadiga själstillstånd visar sig främst på tre områden. Först och främst på känsloplanet. Att existera är att uppleva emotioner, att vibrera. Allt duger för att få oss att vibrera – senaste nytt, en fotbollsmatch, veckans deckare. De opinionsmätare som har del i den audiovisuella marknaden är väl bekanta med detta. Individerna söker efter starka upplevelser och känner så mycket. När känsligheten har trubbs av och ädla känslor inte längre räcker till – sådana som i en kultiverad själ väcks av ett vanligt livs öden och händelser – jagar man efter chockartade emotioner, farliga bilturer, rave partyn, real life-drama på teve, ständigt växlande bilder och andra surrogat. En människa som inte vibrerar är ju en död människa, utan existens i sin egen och andras uppfattning. Det är också därför som Bretagnes pedagogiska observatorium har slagit larm om det ökade antalet ”lamslagna” ungdomar som går ut skolan. Det är ungdomar som inte förmår formulera sin värld eller sig själva och inte kan bilda relationer. Man säger att deras referensmodeller är rakt igenom präglade av en extrem narcissism som gör att känslorna är det främsta elementet i all relation. Detta ytliga sätt att uppleva verkligheten uppslukar deras medvetande, utan att de förmår leva som subjekt i en meningsfull historia.

Nutidsmänniskan känner så mycket, men kan inte längre känna på djupet, säger Michel Lacroix i en mycket stimulerande bok som är en känslighetens

apologi.¹ Emotioner är flyktiga, men den verkliga känsligheten byggs upp långsamt, med tidens gång. Emotioner väller plötsligt upp, medan känsligheten formar en och öppnar en för högre värden – för skönheten i skapelsen eller i ett konstverk, för vänskap, hederlighet, respekt och upplevelsen av det heliga. Enligt Descartes är själens första passion beundran, ett extatiskt betraktande av det som är större än en själv, och det bereder vägen för lovsång. Det finns dock skäl att misstänka att denna inre känslighet, som gör att själen kan nå bortom sig själv, har försvagats i vår tid. Våra känslor störs av bruset av flyktiga emotioner. Hur många är det som i våra dagar vägrar att underkasta sig detta tyranni för att istället kultivera mera varaktiga värden? Mediavärlden utövar ett oupphörligt tryck för att vi inte skall göra det, den vill att vi skall passa in i stundens mallar och vara ”formatterade” enligt handelsekonomins lagar.

Stämna överens med normen

Detta är den andra illusionen i upplevelsen av att existera: konformismen. Likriktningen gör att vi håller samhällslivet och den allmänna opinionens värderingar för ”normala.” På så vis fångas vi in i normen, som stipulerar en frenetisk arbetsrytm, prestationer, hög konsumtionsnivå, bil av den senaste modellen och elektroniska apparater av senaste märket, en bestämd stil och det rådande modet. Normen ger oss dock inte tillfälle att känna oss ”tillfreds.” Den gör oss till föremål. Det är så som ordboken helt tydligt beskriver ordet ”norm”: ”term som definierar ett visst slags föremål, produkt eller tekniskt tillvägagångssätt i avsikt att förenkla produktionen och göra den effektivare och mera rationell.” Vi har ersatt det etiska kravet på självöverträffande med det normativa. Och den sociala normen sveper in oss i sin silkespappa för att förtära oss under bedövning. Vi förblir ofta omedvetna om det, till den dag då våra barn plötsligt vill ha kläder av ett bestämt märke därför att de tror att kamraterna kommer att se ned på dem om de inte har det. Biljetten till det yttre skenets teater är just klädesmärket, den senaste filmen eller den senaste elektroniska apparaten. När Kant inledde upplysningstiden beklagade han redan denna brist på vilja att tänka för sig själv och existera för sig själv. Hur kan man göra det i ett samhälle där man sitter tre timmar om dagen inför teven och låter andra existera i ens ställe? Kierkegaard skrev i sin *dagbok* att han bara ville ha en enda rad inristad på sin gravsten: ”Denna underliga människa.” Det rör sig inte om antikonformism – tvärtom var det för att han

¹ *Le culte de l'emotion*, Flammarion, 2001

hade en så hög uppfattning om vars och ens ansvar inför sin egen existens, en existens man ofta negligerar för att istället bli accepterad som medlem i gruppen.

Samariern gjorde något underligt på vägen till Jerusalem. Medan de övriga gjorde som alla andra stannade han och lät sig röras av barmhärtighet. Han gjorde det liksom av sig självt. Det hör till kärlekens natur att den handlar utan att låta sig styras av något annat än sig själv. Kärleken drivs varken av rutin eller reaktion, utan av plötslig uppfinningsrikedom. Den söker inte vinna människors uppskattning och bryr sig inte om det yttre skenet, denna dygdens vanart som evangeliet så starkt fördömer. Ty att vilja uppfattas som korrekt och godkännas skapar ett "falskt ego" som är ytligt och fångar personen i ett slags spegelpalats där var och en med reklamens hjälp bara ser den kalejdoskopiska och ständigt skiftande bilden av vad man väntar sig att han skall vara.

De skrymmande ägodelarna

Att existera är då att följa strömmen med hela vår tids "utrustning." Man luras av skenet och den inre vägen går förlorad, smaken för livet försvinner. Att vara mer betyder att äga mer, när det egentligen borde vara fråga om att röja undan alla dessa saker som skymmer horisonten. Det är emellertid dessa saker, dessa moden och nöjen och kommersiella påfund som får vårt ekumeniska system att fungera. Systemet är en glupsk hydra som kräver att efterfrågan på onödiga varor ständigt ökar. Det kan ske enbart om man oupphörligen uppmanar till behov, tävlan och stimulans som inte har något bestämt mål. Det är som Aldous Huxley anmärkte redan i början på konsumtionseran:

Människan har alltid varit rov för de förströelser som är sinnets arvsynd. Fram till nu hade man emellertid aldrig försökt organisera och utnyttja förströelsen för att göra den till ett människolivets knutpunkt och fokus. Man hade aldrig försökt idealisera den och framställa den som en av sinnets högsta aktiviteter.²

² *God and me.*

Det är en förströelse som håller oss upptagna på det vis Pascal talade om, som det enda som tröstar oss i vårt elände och förhindrar att vi tänker på oss själva.

Utan detta (skriver Pascal) skulle vi drabbas av leda, och ledan skulle tvinga oss att leta efter ett bättre sätt att ta sig ur den.

Följaktligen föredrar man att hela dagen jaga en hare som man aldrig skulle ha köpt.

Haren kan inte garantera att vi slipper se döden och eländet, men jakten som får oss att vända oss ifrån dem gör det.

På så vis får nöjessamhället oss att hasta fram, så att de frågor och önskningsar ligger som till grund för personens värdighet tystnar. S:t Augustinus sade emellertid att vår längtan inte kan åthjälpas och vårt hjärta fortsätter att änslas så länge det inte finner ro i Den som har skapat det.

Det är få som lyfter sin blick över muren, träden och det som lever för att se horisonten. Det är få som lyckas se världen i perspektiv genom att överträffa sig själva, låter Françoise Chandernagor Madame de Maintenon säga. Det är bara om man ständigt tänker på sin egen död som man uppnår den känsla för djupet och den likgiltighet för det yttre skenet som sätter på sin plats det som är fjärran eller nära, stort eller litet.³

Tanken på det egna slutet finns med i de första raderna av S:t Ignatius' *andliga övningar*:

Människan är skapad för att lova, ära och tjäna Gud, vår Herre, och därigenom fullborda sin tillvaro. Allt det andra är till för att hjälpa oss med det.

Det hjälper oss inte att samla på hög, snarare reduceras vi till vårt "handelsvärde" och vi glömmer vårt mål. Det behövs inte mindre än en sinnets revolt för att befria oss från detta och nå fram till ett förnuftigt sätt att handskas med

³ *L'Allée du roi*, Julliard, 1981

tingen. Boris Pasternak har betonat det ”nej”, den ”inledande” brytning med vilken Jesus började den evangeliska tillvaron. Med hedendomens Rom som bakgrund, vars makt grundade sig på rikedom och kraft, beskriver han den nya människans ankomst:

Han kom mitt i denna smaklösa prakt av marmor och guld, klädd i ljus och utan vikt, betonande sin mänsklighet och avsiktligt lantlig, en galilé. Sedan den stunden har folken och gudarna upphört att finnas till och människan har börjat.

Kallelsen

Människan börjar existera när hon hörsammar kallelsen till att nå bortom sina instinktiva begär eller dygdens högmod. Det är ett kall som kommer från Den som är hennes livs ursprung. Då kan hon upphöra att betrakta världen som ett viltbråd att nedlägga eller en gruva att utnyttja, för att istället se den som en gudomlig miljö, en hjälp att nå fram till sitt mål. Sådan är människan som är kallad, förutbestämd att bli son eller dotter i Jesus, den ende Sonen, och därmed broder eller syster till mänskligheten: ”från Egypten kallade jag min son” (Hos 11:1). Alla är kallade, men få hör. De är fulla av Egyptens lök och feta köttträtter, i ett land som inte längre låter höra någon andlig appell, utan tvärtom kräver av var och en att han gör bra ifrån sig och visar hur ”duktig” han är, så att han får vara med om festen. Kafka upplevde den fruktansvärda tystnaden i en värld som slutit sig för det översinnliga:

Jag är lakej, men en sysslolös lakej. Ingen kallar på mig, fast jag ibland känner ett så smärtsamt behov av att bli kallad.

Ingenting är värre än att känna sig onödig, med outnyttjad själ, som en som ligger halvdöd vid sidan av vägen där modernitetens karavan likgiltigt drar förbi. Erotismen påstås vara det klaraste tecknet på själens överksamhet, ty när man har tömt eller gått miste om den levande kärlekens källor kan man alltid härma dess gester.

Den kristna människoläran har alltifrån sitt ursprung vänt sig mot denna ägandets, ytlighetens och maktens falska humanism och sagt att existera är detsamma som att vara kallad. För den bibliska människan är existera, som Martin Buber betonar, att kunna höra Ordet tala till en själv, Guds ord mitt

ibland människors ord, Guds appell mitt bland den lidande mänsklighetens appeller. ”Jag har sett mitt folk plågas, säger Herren till Mose. Gå nu – jag sänder dig.” Det är det som kyrkan kallar för ”kallelse.” I hela Israels historia, i evangelierna och även idag är det det den hör i alla upprop som har fått män och kvinnor att stå upp i frihet för att tjäna och älska, för att förkunna ett glatt budskap som räddar från förtvivlan. Att vara kallad är att höra sig tilltalas vid sitt namn. För Bibeln är namnet personens inre identitet, född av kött och blod, återfödd av Anden och uppväckt av Skaparen på ett underligt och unikt sätt till att bli hans barn. Det är så som Herren ger ett namn åt dem han kallar, så att det skall stå klart att deras liv har förändrats och de har fått en uppgift. ”Du skall inte längre heta Abram: ditt namn skall vara Abraham, ty jag skall göra dig till fader för många folk” (1 Mos 17:5). Den italienske konstnären Caravaggio har på ett fantastiskt sätt avbildat kallelsen av Levi, senare aposteln Matteus, på en tavla som finns i kyrkan Saint-Louis des Francais i Rom. Levi sitter vid bordet i tullen, omgiven av fyra assistenter som räknar dagens inkomst. Jesus har kommit in och Simon Petrus befinner sig i hans skugga. Det är Jesu uträckta finger som överraskar Levi, precis som om det nådde över hela scenen. Han lyfter ansiktet, nästan bländad av ljuset som strömmar över honom och pekar på sig själv: ”Vad? Jag?” Med en genialisk intuition har konstnären målat Jesu hand så att den liknar Skaparens hand när han i Michelangelos berömda fresk rör vid Adams fingerspets och kallar honom till livet.

I motsats till mänskliga upprop är nämligen Guds kall skapande. ”Följ mig!” Levi lämnar i sin glädje allting för att följa honom och börja existera på ett nytt sätt. Vad evangelisterna vill lyfta fram med sina kallelseberättelser är att alla lärjungarna har kallats vid namn. Den gode herden kallar vart och ett av sina får vid namn. De följer honom därför att de känner igen hans röst och kan skilja på den och rösten av främlingen som bara kommer för att stjäla och förstöra. Han låter dem komma ut, ett efter ett, så att de kan gå in och gå ut och finna bete. ”Gläd er inte över vad ni har åstadkommit”, kommer han att säga, ”utan över att era namn är upptecknade i himlen.” Liknelsen om vingårdsarbetarna omfattar alla, lärjungar eller ej, med ett kall från herren som går ut på morgonen, vid middagstid och i den sista timman.

Varför står ni här utan att arbeta? De svarade: därför att ingen har lejt oss. Då sade han: gå bort till vingården, ni också (Matt 20).

Uppgiften

Appellen till existens väcker också längtan efter att göra hela sitt liv till ett svar av lovsång och tjänst. En annan välkänd liknelse, den om punden, betonar det djärva initiativ med vilket de två första tjänarna bekräftar förtroendet de har fått. Det är med glädje och stolthet som de kommer fram till sin herre med sitt arbetes frukt. Den tredje däremot, har projicerat bilden av sig själv som hård och småaktig på sin herre och grävt ned pundet. ”Här är ditt pund, tag vad som är ditt.” Han har inte kommit till insikt om det goda i samarbetet i en gemensam sak – han kan inte träda in i sin herres glädje. Ser man noga efter finner man att alla liknelser om Guds rike talar om den verkliga existensen, den som är att gå ut ur sig själv och svara på ett tilltal. De talar om glädjen man upplever när man engagerar sitt eget ansvar, allt man har och allt man kan, i det enda verk som verkligheten är värt det – Guds verk, som ger en mening åt alla mänskliga uppgifter. Detta är uppgiftens väldiga horisont. Guds Son blev människa för att befria människorna från det falska livets nät av lögnar och illusioner och återföra dem till sin kallelse som Guds barn. Ignatius av Loyola skriver i sin berömda meditation om Guds rike:

Han kallar på hela världen och på var och en för sig och säger: Jag vill befria hela mänskligheten från falska värderingar, från högmodets fällor, så att alla kan nå Guds rike. Den som vill följa mig måste lida med mig, så att han kan följa mig i framgång liksom han följer mig i motgång.

Om det är värt det att engagera sitt liv i ett ädelt och generöst verk är det så mycket viktigare att höra detta kall och ge sig hän åt denna vänskap, detta verk.

Många finner meningen med sitt liv i detta. Den uppståndne Kristus öppnar inför dem en världsvid uppgifts väldiga horisont och ger dem en möjlighet att infoga sitt mänskliga görande i ett dynamiskt sammanhang. Hur många är det inte som därigenom upplever att deras existens berikas och vill ge allt mer av sin kärlek! Men hur många är det inte som glömmer att fylla på sin lampa och förlorar ur sikte Den för vilken de lever, uppslukade av sina dagliga bekymmer. S:t Bernard skrev till Eugenius III, påven som hade varit hans lärjunge:

Jag är rädd att ni till slut vänjer er vid att ha oräkneliga saker för handen och härdar ert hjärta, så att ni inte längre ens märker hur farligt det är. Ni riskerar att stänga hjärtat för Guds och människors kärlek om ni låter er helt dras med av detta förryckta arbete, utan att bevara något av er själv... Det kommer bara att plåga ert sinne, utmatta hjärtat och få er att förlora nåden.

Vi är så gjorda att den ädlaste tjänst kan bli till mittpunkten för aktivism, tävlan och avundsjuka, något som spänningarna och rivaliteten inom de bästa företag tyvärr vittnar om. Trötthet och utslitning gör sitt till för att de renaste avsikter skall förvrängas av den ständigt på nytt spirande egenkärleken. Den dyker upp i det ena efter det andra, ständigt sökande utlopp, och överför sina naturliga tendenser till än världsliga, än andliga engagemang. När sedan kritik eller motstånd, besvikelse eller desillusion kommer, eller när det känns som om man inte har fått något för sin insats, då ”kommer man genast på fall”, som evangeliet säger – ”ty man har inget rotfäste inom sig, utan är flyktig” (Matt 13:21).

På ett oklart vis anar alla att det sanna livet – det som gör att man ex-isterar i ordets etymologiska bemärkelse, alltså träder ut ur sig själv – finns i den sanna kärleken. Man beundrar den när man ser den gudomliga kärlekens gnista i en annan människa eller hör talas om den, men avstår lätt från den när man märker att man själv bara vill få beröm eller belönas med kärlek för kärlek. En lejd kärlek, som Augustinus sade! Det behövs annat för att man skall komma förbi besvikelsen över en själv – ett tråget arbete med en själv, dag för dag, och den ödmjuka bönen hos en som vet att han inte kan lita på sina egna krafter. Redan långt före 1970-talets kris sade fader Jacques Loew att det inte är den första kallelsen som är svår att svara på. Det svåra kommer när aposteln är sliten och trött och har misslyckats. Det började med entusiasm, men snart mumlar man, precis som den uppgivne profeten Elia: ”Det är nog. Tag mitt liv, Herre. Jag är inte bättre än mina fäder” (1 Kon 19:4). Det verkliga svaret kommer dock inte förrän senare.

Den svåra upptäckten av vår fundamentala oförmåga visar inte att vi är på fel väg. Tvärtom är det den verkliga startpunkten. Fram till dess

hade det bara varit en provvrytt vars bräcklighet doldes av det imponerande yttre skenet.⁴

Lycklig den som inte flyr undan i ett mediokert och rutinmässigt liv när krisen kommer, utan släpper all självtillräcklighet och tar Kristi hand!

Genom de andra

Nu säger man kanske att det är gott och väl att detta Ord, som kallar en ut ur en själv och in i existensen, ger näring åt de troendes hopp och tro. Men de andra? De väldiga mängder av människor som inte känner Kristus eller sin Skapare eller som lever i en sekulariserad kultur? Är de utlämnade till en begränsad existens, till att hävda sig själva och utveckla sin mänskliga potential som den kan? Att påstå något sådant vore att ta lätt på Guds Ords förmedlande verksamhet, det ord som når människorna ”på många sätt” (Heb 1:1) och rör med sin nåd alla människor av god vilja. Andra Vatikankonciliet säger också:

Kristus har dött för oss och människans yttersta kallelse är verkligen unik, det vill säga gudomlig. Därför kan vi säga att den Helige Ande, på ett sätt som Gud vet, ger alla möjlighet att delta i påskmysteriet.

På ett sätt som Gud vet – ty han talar i det inre när makarna möter varandra i kärlek och sanning; han talar när föräldrarna är i stånd att vända sig till sina barn och när de som verkar inom ekonomi och socialtjänst arbetar tillsammans för större rättvisa och solidaritet; han talar när politikerna lyssnar mera till sitt samvete än till opinionsmätarna. Gud talar, Gud kallar genom alla de förbindelser som bildar vårt dagliga livs väv. Han vänder sig till det som är det bästa i var och en av oss och lämnar inte någon utan ljus eller kärlek. Somliga säger att denna inspiration är ett vanligt naturfenomen, en följd av uppfostran eller ett uttryck för samhällligt samförstånd. Kardinal Newman däremot skrev:

Jag tror precis tvärtom. Det är resultatet av en verklig och sann röst som jag hör, och denna röst kommer från någon som är oberoende av min individualitet. Denna röst bär inom sig beviset för sitt gudomliga ursprung. Mitt hjärta fäster sig vid den och älskar den som om den vore

⁴ *Comme s'il voyait l'invisible.*

en verkligt älskvärd person. När jag lyder den är jag lycklig; är jag upprorisk blir jag trist. Det verkar som om jag gång efter annan antingen gläder eller gör ledsen en högaktad vän...

Den barmhärtige samariern gick inte i kyrkan eller synagogan. När han såg den sårade mannen ligga halvdöd och övergiven vid vägkanten fylldes han emellertid av medlidande och utförde utan att veta det Människosönens verk. Varför fylldes han av medlidande, medan prästen och leviten gick förbi på andra sidan vägen? Säkert var de upptagna, på väg till ett brådskande möte, kanske en kongress om tryggheten i landet! Man kan också tänka sig att de levde på ytan och suckade över hur det står till i världen vid kvällsnyheterna. Det är som Bernanos skrev, med sin profetiska accent:

De flesta av oss engagerar inte mer än en liten bit av sin existens i livet, ett skrattretande litet stycke. De lever på ytan av sig själva, och den mänskliga myllan är så rik att detta tunna ytskikt räcker för en mager skörd som ger illusionen om ett verkligt liv. Ett helgon lever inte på räntan av sin ränta, han engagerar hela sin själ.

Sanningen skall göra er fria, säger Jesus. Man bygger inte sitt liv på emotioner eller yttre sken, utan på sanningen som gör en fri att älska. Och vad är sanningen? Det är ett ord som sänder en ut, ett inre ljus som lockar och får en att ana att man tar emot sig själv genom de andras kärlek och främst av allt genom Hans kärlek som är källan till all kärlek. Det är medvetandet om att livet är en gåva och att existera är detsamma som att träda ut ur sig själv för att i sin tur ge sig själv. Så träder man in i en rörelse av tacksamhet. Det är något som når bortom all rationell logik, något man gör innan man förstår; ty det är när man lever sanningen som man kommer till ljuset.

Claude Flip s.j.